

I. STUDIA I ROZPRAWY

CLAUDE LÉVI-STRAUSS — PO LATACH

Z okazji 50-lecia pracy naukowej wybitnego, światowej sławy etnologa i antropologa kulturowego, Claude Lévi-Straussa poświęcamy I część tomu 71 „Ludu” opracowaniom siedmiu młodych polskich etnologów i antropologów kultury, przedstawiającym szereg refleksji na temat dorobku naukowego tego znakomitego teoretyka kultury.

Redakcja

STANISŁAW WĘGLARZ
WOK Nowy Sącz

DZIEŁO LÉVI-STRAUSSA DZISIAJ

„Strukturalizm jest zamkniętym rozdziałem historii nauki, dlatego książki Lévi-Straussa możemy spokojnie odstawić na półki, gdzie w nobliwym towarzystwie dzieł klasyków, których poglądy również należą do przeszłości, będzie je pokrywać stopniowo coraz grubsza warstwa kurzu”. Tego typu głosy dają się słyszeć — o ironio — także wśród etnografów. Czy aby diagnoza taka nie jest zbyt pochopna?

To prawda, że po okresie zachwyty (zwykle zupełnie bezkrytycznego) jednych i wrogości (rzadko racjonalnie uzasadnionej) innych, nazwisko Lévi-Straussa nie budzi dziś tak żywych emocji, jak choćby przed laty dziesięciu. Fakt ten nie jest wszakże wcale dowodem na to, iż koncepcje autora *Myśli nieoswojonej* nie wytrzymały już próby czasu. Sytuacja ta świadczy jedynie o tym, że minęła „strukturalistyczna moda” i dlatego powoływanie się na Lévi-Straussa nie jest dziś „w dobrym tonie”.

Zapytajmy jednak czy wizja teoretyczna Lévi-Straussa jest już dziś faktycznie unieważniona w znaczeniu teoretycznym, tzn. czy konfiguracja sensów i problemów konstytuująca istotną rzeczywistość myślenia obecnej doby wyklucza definitywnie, jako przyżytek, stanowisko teoretyczne twórcy *Mythologiques*? Odpowiedź na tak sformułowane pytanie jest złożona, choć z pewnością — negatywna. Spróbujmy to krótko uzasadnić.

Pomimo, że Lévi-Strauss tworzy nadal, to jego dzieło należy do społeczno-humanistycznej klasyki, a więc i do historii i dlatego też możemy obecnie spojrzeć na nie z pewnego dystansu. Taka perspektywa umożliwia potraktowanie poglądów autora *Antropologii strukturalnej* jako pewnego epizodu dziejów najnowszej myśli humanistycznej, pozwalając tym samym na dostrzeżenie ich historycznych i społeczno-kulturowych uwarunkowań. Celem takiej relatywizacji nie jest umniejszanie znaczenia dorobku teoretycznego Lévi-Straussa, lecz lepsze zrozumienie jego roli i miejsca we współczesnej humanistyce. Banalne jest już dziś bowiem stwierdzenie, iż każda koncepcja — również naukowa — jest przynajmniej do pewnego stopnia produktem określonego czasu, epoki w jakiej przyszło jej twórcy działać; społeczeństwa, którego był członkiem; kultury, w którą był uwikłany; systemu wartości, któremu hołdował...

Takie ujęcie tego zagadnienia jest zresztą zgodne z duchem i literą dzieła samego Lévi-Straussa, który w *Drogach masek* napisał m.in. „Czy jest się tego świadomym, czy nie, nigdy nie kroczy się samotnie drogą tworzenia”¹. Ażeby pozostać wiernym jego nauce, również dzieło autora *Mythologiques* nie może być traktowane jako system izolowany; interpretowane wyłącznie samo w sobie lub przez siebie. Właściwy sens tego dzieła powinien być rozpatrywany przede wszystkim poprzez „umiejscowienie w grupie jego transformacji”, czyli m.in. przez porównanie z poglądami, których przekształcenie stworzyło jego indywidualność. Chodzi tu także o pokazanie relacji między wizją teoretyczną Lévi-Straussa i innymi koncepcjami (doktrynami, teoriami), które są jej prawdą w tym sensie, że ukazują to, czego ona sama nie mogła objąć z właściwej sobie partykularnej perspektywy. I *vice versa*: prawdy o innych — współcześnie ważnych — metodach, teoriach czy prądach intelektualnych należy poszukiwać poprzez odniesienie ich m.in. do koncepcji autora *Smutku tropików*. W tym znaczeniu antropologia strukturalna Lévi-Straussa jest wciąż jak najbardziej godnym adwersarzem w dialogu, np. z marksizmem czy hermeneutyką.

Poglądy Lévi-Straussa zachowują swą ważność także dlatego, że wyrażają w oryginalny sposób pewne pierwiastki uniwersalne. Przy czym forma egzegezy dzieła Lévi-Straussa polegająca na próbach eksplikacji owych treści uniwersalnych, wcale nie musi oznaczać posądzania jego koncepcji o bycie „zamaskowaną filozofią”, przeciwko czemu on sam zresztą wielokrotnie protestował². Może natomiast być wyrazem słusznego prawa do dokonywania refleksji typu filozoficznego (np. metanaukowej krytyki), nad najbardziej nawet naukowymi teoriami. Twórczość

¹ C. Lévi-Strauss, *Drogi masek*, Łódź 1985, s. 90

² Zob. m.in.: „Le Nouvel observateur”, 115, 1967; „Le Point”, 14.11.1983

Lévi-Straussa jest ciągle bardzo kuszącym obiektem do przeprowadzania takich zabiegów.

Bardzo istotne znaczenie posiada wreszcie dzieło Lévi-Straussa dla różnego autoramentu badaczy i teoretyków kultury, i to nie tylko tych, których bezpośrednio lub pośrednio zainspirowały jego koncepcje — to jest bowiem oczywiste. Autor *Elementarnych struktur pokrewieństwa*, pokazując np. jakie drogi do uprawiania etnologii są zamknięte, wskazał jednocześnie w jaki sposób — w poststrukturalnym stadium — dyscyplina ta może być uprawiana. Zaryzykować więc chyba można twierdzenie, iż, chcąc nie chcąc, każda nowa teoria na gruncie etnografii musi antropologię strukturalną traktować przynajmniej jako punkt wyjścia.

Reasumując stwierdzmy, iż w zupełności należy zgodzić się z tą częścią przytoczonego na wstępie zdania, która mówi, że książki Lévi-Straussa powinny znaleźć się na półkach, lecz trzeba koniecznie dodać, że w domu każdego humanisty i zawsze w zasięgu ręki...

Naszkicowana wyżej żywotność dzieła Lévi-Strauss znalazła swoje odzwierciedlenie w polifonicznym dyskursie z jego poglądami, na jaki składają się artykuły zamieszczone w niniejszym tomie „Ludu”. Pretekstem do ich napisania była przypadająca w 1986 roku pięćdziesiąta rocznica opublikowania przez Lévi-Straussa pierwszego artykułu z dziedziny etnologii³. Z kolei [Redakcja „Ludu” postanowiła uczcić ów złoty jubileusz naukowej twórczości jednego z najwybitniejszych myślicieli współczesnej humanistyki, i etnologa zarazem, otwierając swe łamy dla prac traktujących — bardziej lub mniej bezpośrednio — o jego dziele. A dzieło to zaiste imponujące: kilkanaście książek, tłumaczonych na wiele języków; ok. dwustu artykułów; ponadto wiele wywiadów, dyskusji polemik...

Pięćdziesiąt lat naukowej twórczości! W tak długim i pełnym gwałtownych przemian czasie, również poglądy Lévi-Straussa niewątpliwie ewoluowały. Dowodzi tego choćby analiza rozumienia opozycji „natura — kultura” w jego pracach, przeprowadzona przez W. Bursztę w artykule *Natura — myśl symboliczna — kultura*⁴. Kwestia relacji pomiędzy naturą i kulturą jest — zdaniem autora artykułu — nie tylko podstawowym zjawiskiem, którym interesuje się etnolog, lecz także fundamentalnym problemem samej antropologii strukturalnej.

Wspomniane wyżej zmiany poglądów Lévi-Straussa nie były jednak nigdy na tyle zasadnicze, by go skłonić do porzucenia podstawowych

³ C. Lévi-Strauss, *Contribution a l'etude de l'organisation sociale des Indes Peroro*, „Journal de la Societe des Americanistes”, 1936, 28, 2, s. 269 - 304.

⁴ Zob.: s. 39 - 58 niniejszego tomu „Ludu”.

koncepcji metodologicznych, które zostały ugruntowane podczas pobytu w Nowym Jorku i w gruncie rzeczy wykazują zadziwiającą trwałość i konsekwencję. Poszczególne wątki jego twórczości są komplementarne: zagadnienia organizacji społecznej i systemów pokrewieństwa, problemy klasyfikacji aktywności ludzkiego umysłu, logika mitu, „język” masek itd., rozwijane są kolejno bez negowania zasadniczej treści ustaleń poczynionych uprzednio. Więcej, wizja teoretyczna Lévi-Straussa ujawnia się właściwie dopiero w kontekście całości dzieła, pomimo iż istotne elementy tkwią we wszystkich jego częściach.

Rozpatrując twórczość autora *Antropologii strukturalnej* jako spójną całość, dostrzec w niej można pewne stałe wątki, które stale powracają w różnych wariantach. Jednym z najczęściej powtarzających się — i zarazem najważniejszych — tematów, jest problem unaukowania dyscyplin społeczno-humanistycznych. S. Węglarz — w artykule *Claude Lévi-Strauss: demon Laplace'a czy uprawiający muzykę Sokrates?* — podejmuje próbę analizy Lévi-Straussowskiego „mitu Nauki”⁵.

Dominujący w kulturze europejskiej wzorzec naukowego poznania zakłada dążenie do osiągnięcia na jego gruncie wiedzy pewnej, ścisłej, obiektywnej... Taki model nauki pozostaje w opozycji m.in. do sztuki, dla której z kolei charakterystyczna miała być dowolność, niepowtarzalność, subiektywizm... Lévi-Strauss dokonał swoistej mediatyzacji owej opozycji wykazując, że sfera sztuki — podobnie jak inne dziedziny kultury — nie jest domeną fantazji i absolutnej oryginalności. Problematykę antropologiczno-strukturalnej koncepcji sztuki, podejmują K. i K. Piątkowscy w artykule *Sztukmistrz z Wersalu*⁶.

Z kolei J. A. Stuchliński w szkicu *Lektura strukturalizmu*⁷ przeprowadza analizę metodologiczną postępowania badawczego Lévi-Straussa na przykładzie ostatnio wydanych w Polsce *Dróg masek*. Artykuł dobitnie wykazuje, że prawidłowe interpretowanie analizy strukturalistycznej wymaga sporej kompetencji i przygotowania ze strony czytających. Lektura strukturalizmu zakłada minimum kultury logicznej.

Dzieło Lévi-Straussa stanowi inspirację dla wielu nowatorskich teorii i pomysłów w różnych dyscyplinach społeczno-humanistycznych. Dużo zawdzięczają Lévi-Straussowi badacze kultury spod znaku strukturalizmu i semiotyki nie tylko we Francji, lecz również m.in. w ZSRR, USA, Kanadzie, Japonii, Włoszech, krajach skandynawskich, Wielkiej Brytanii. Jednym z duchowych spadkobierców i reinterpretatorów *Myśli nieoswojonej* jest — znany m.in. z krytycznej biografii Lévi-Straussa —

⁵ j.w., s. 11 - 37

⁶ j.w., s. 81 - 96

⁷ j.w., s. 59 - 79

antropolog brytyjski E. Leach. O jego poglądach traktuje tekst autorstwa M. Buchowskiego⁸.

I wreszcie artykuł G. Augustynowicz — w którym autorka próbuje zbudować model transformacji mitu kosmogonicznego — jest także swoim, bo pośrednim, „hołdem” dla Lévi-Straussa⁹.

Zbiór zamieszczonych w tym tomie tekstów poświęconych Etnologii, w zamyśle autorów nie jest absolutnie próbą zamknięcia, nie pretenduje nawet do miana /podsumowania dyskusji nad dziełem Lévi-Straussa. Wręcz przeciwnie, intencją naszą jest sprowokowanie — choćby przez celową kontrowersyjność niektórych tez — szerszej dyskusji nad sytuacją etnologii (etnografii) dzisiaj.

Ps.

Omówiony pokrótce zbiór artykułów uzupełniamy krótkim kalendarium życia i naukowej twórczości Lévi-Straussa oraz wyborem opracowań krytycznych jego dorobku.

WAŻNIEJSZE DATY Z ŻYCIA I NAUKOWEJ TWÓRCZOŚCI CLAUDE LÉVI-STRAUSSA

- 1908 urodził się w Belgii
- 1914 wraz z rodziną zamieszkał we Francji
- 1927 - 32 studiował na Uniwersytecie Paryskim prawo i filozofię
- 1932 - 34 pracował jako nauczyciel filozofii w liceum Montade-Marsan
- 1934 - 37 w charakterze profesora wykładał socjologię na Uniwersytecie w São Paulo, dokonując jednocześnie kilku krótkich wypadów na terytoria zamieszkiwane przez Indian (Mato Grosso) celem przeprowadzenia badań etnograficznych
- 1936 opublikował pierwszy artykuł z dziedziny etnografii, traktujący o organizacji społecznej Indian Bororo
- 1938/39 zorganizował — ponad pół roku trwającą — ekspedycję, poświęconą badaniom kultury Indian Nambikwara i Tupi-Kawahliib
- 1939 - 40 odbywał we Francji służbę wojskową
- 1941 opuścił Europę, udając się do Stanów Zjednoczonych
- 1941/42 - 45 pracował w École Libre des Hautes Etudes przy New School of Social Research w Nowym Jorku
- 1945 opublikował artykuł *L'analyse structurale en linguistique et en anthropologie*
- 1946 - 47 był attaché kulturalnym przy ambasadzie francuskiej w USA
- 1949 wydana została dysertacja *Les Structure élémentaires de la parenté*
- 1950 został mianowany Dyrektorem Naukowym w École Pratique des Hautes Études na Uniwersytecie Paryskim

⁸ j.w., s. 97 - 109

⁹ j.w., s. 111 - 126

- 1952 wydano pracę *Race et histoire*
 1953 wybrany został Sekretarzem Generalnym Międzynarodowej Rady Nauk Społecznych
 1955 na międzynarodowym sympozjum w USA wygłosił referat, a następnie opublikował artykuł *The Structural Study of Myth*; wydano *Tristes tropiques*
 1958 ukazał się zbiór ważniejszych artykułów *Anthropologie structurale*
 1959 objął Pracownię Antropologii Społecznej w Collège de France; przeprowadził z G. Charbonnierem cykl rozmów emitowanych przez radio francuskie
 1962 wydane zostały książki: *Le Totémisme aujourd'hui* oraz *La Pensée sauvage*
 1964 opublikowano *Mythologiques I: Le Cru et le cuit*
 1966 „ „ *Mythologiques II: Du miel aux cendres*
 1968 „ „ *Mythologiques III: L'Origine des manieres de table*; Centre National de la Recherche Scientifique przyznało mu Złoty Medal (najwyższe francuskie odznaczenie naukowe)
 1971 wydano *Mythologiques IV: L'Homme nu*
 1983 ukazał się kolejny zbiór artykułów *Anthropologie structurale deux*
 1975 opublikowano tom pierwszy *La Voie des masques*
 1979 „ „ „ drugi „ „
 1982 wycofał się z Collège de France
 1983 wydano *La Regard eloigne*

opr. Stanisław Węglarz

WAŻNIEJSZE OPRACOWANIA KRYTYCZNE
 POSWIĘCONE W CAŁOŚCI LUB CZĘŚCIOWO TWÓRCZOŚCI
 CLAUDE LÉVI-STRAUSSA

- „Aletheia”: *Le structuralisme* (numéro spécial), mai, Paris 1966
 „L'Arc”: *Lévi-Strauss* (numéro spécial), 26, Aix 1965
 „Aut Aut, rivista di filosofia e di cultura”: *Claude Lévi-Strauss*, 88, Milano, Luglio 1965
 Auzias, J.-M.: *Clefts pour le structuralisme*, Paris 1967
 Backés, C.: *Lévi-Strauss ou la structure et le malheur*, Paris 1970
 Bastide R. (ed.): *Sens et usages du terme structure dans les sciences humaines et sociales*, Den Haag 1962
 Boon J. A.: *From Symbolism to Structuralism. Lévi-Strauss in a Literary Tradition*, Oxford 1972
 Broekman J. M.: *Strukturalismus*. Moskau—Prag—Paris, Munchen 1971
 Courtés J.: *Lévi-Strauss et les contraintes de la pensée mythique*, Paris 1973
 Cressant P.: *Lévi-Strauss*, Paris 1970
 Derrida J.: *Nature, Culture, Ecriture. La violence de la lettre de Lévi-Strauss a Rousseau*, „Cahiers pour l'Analyse”, 4, sept./oct. 1966
 „Esprit”: *La pensée sauvage et le structuralisme* (numéro spécial), nov. 1963
 Hayes E. N. (ed.): *Claude Lévi-Strauss -- The Anthropologist as Hero*, Cambridge Mass. 1970

- Héritier F.: *L'Exercice de la Parenté*, Paris 1981
- Heusch, Luc de: *Les voies de l'anthropologie structurale. L'oeuvre de Lévi-Strauss et l'évolution de l'ethnologie française*, „Zaire”, 8, 1958
- Heusch Luc de: *Vers une mytho-logique*, „Critique”, 219/220, 1965
- Hund W. D.: *Strukturalismus. Ideologie und Dogmengeschichte*, Neuwied 1973
- Jaeggi U.: *Ordnung und Chaos — Strukturalismus als Methode und Mode*, Frankfurt 1968
- Kohn F.: *Elementary Structures Reconsidered. Lévi-Strauss on Kinship*, London 1973
- Leach E. R.: *Lévi-Strauss*, London 1970
- Lefebvre H.: *Au-delà du structuralisme*, Paris 1973
- Makarius R. L.: *Structuralisme ou ethnologie*, Paris 1973
- Marc-Lepiansky M.: *Le Structuralisme de Lévi-Strauss*, Paris 1973
- Merquior J.: *Vico et Lévi-Strauss*, „L'Homme”, X, 2, 1970
- Millet L. + Varain d'Arnyelle M.: *Le Structuralisme*, Paris 1970
- Nutini H. + Buchler I. R. (ed.): *The Anthropology of Claude Lévi-Strauss*, Appleton 1972
- Parain-Vial J.: *Analyses structurales et idéologies structuralistes*, Toulouse 1969
- Paz O.: *Deux Transparents. Marcel Duchamp et Lévi-Strauss*, Paris 1971
- „La Pensée”: *Structuralisme et marxisme* (numéro spécial), 135, oct. 1967
- Piaget J.: *Le Structuralisme*, Paris 1968
- Pouillon J. + Maranda P. (eds.): *Echanges et communications*, Den Haag 1970
- Rossi I. and Co.: *The Logic of Culture*, London 1982
- Rossi I. (ed.): *The Unconscious in Culture. The Structuralism of Claude Lévi-Strauss*, New York 1974
- Sebag L.: *Marxisme et structuralisme*, Paris 1964
- Simonis Y.: *Claude Lévi-Strauss ou „la passion de l'inceste”*, Paris 1968
- Sperber D.: *On Anthropological Knowledge*, Cambridge 1985
- Wahl F. (ed.): *Où est-ce que le structuralisme*, Paris 1968

opr. Stanisław Węglarz

Stanisław Węglarz

THE WORK OF LÉVI-STRAUSS' TODAY

(summary)

The collection of papers included in this volume of „LUD” magazine has been prepared to commemorate the 50th anniversary of the publication of „Contribution à l'étude de l'organisation sociale des Indes Bororo” — Claude Lévi-Strauss' first paper in the field of ethnology which was presented in the „Journal de la Société des Américanistes”. The authors of the papers of this volume, which are devoted

to the concepts of the French master of structural analysis, undertake a kind of polyphonic discourse with the ideas expressed in his works. Problems considered within this discourse present a large range of question — from the epistemological basis of structuralism to concrete presentations, with Lévi-Strauss' sample analyses and their inner logic.

It is also confirmed by the authors of the six papers in their conclusions that Lévi-Strauss' thinking is far from fossilization. It still inspires the researchers to go far beyond structuralism in its literal understanding in ethnology.